

Kontroversielle emner: Racisten og IS-sympatisøren er en mulighed for læring

Kontroversielle emner og synspunkter kan være svære at håndtere i undervisningen. Men tør man give rum for de svære diskussioner, er de et godt udgangspunkt for læring og en mulighed for at danne eleverne og nuancere deres kontroversielle synspunkter. Der er dog ingen simple løsninger, som passer til alle emner og situationer, fortæller to eksperter.

Af **Mikkel kamp**

Menneskerettigheder hjælper ikke i virkeligheden. Israelere kan vi ikke lide. Islamisk Stat har et fornuftigt verdenssyn. Indvandrere skal smides ud. Når kontroversielle emner er på plakaten, og elever lufter ekstreme holdninger, kan stemningen i klasseværelset blive ophedet.

Det kan være både ubehageligt og svært at håndtere for underviseren. Derfor kan det være fristende at lægge låg på eller helt at undgå diskussionerne. Det er dog ikke en god idé, for dermed misser man en god mulighed for både faglig læring og dannelse.

Det fortæller to svenske forskere, som på hver sin måde har fulgt og analyseret under-

visning i kontroversielle emner i klasser, hvor eleverne har baggrund i forskellige lande og kulturer.

"Prøver man at hjælpe eleverne til at forstå de stærke følelser, kan de lære noget om sig selv. Går man derimod ikke ind i det, risikerer man, at elever føler sig udelukket fra undervisningen – at de føler, at deres synspunkter ikke er relevante at diskutere. Så kan man tabe dem. Samtidig sidder deres klassekammerater tilbage og får aldrig en chance for at forstå, hvorfor de mener, som de gør. Det ville de ellers kunne lære af," siger Katarina Blennow, der er lektor på Lund Universitet og blandt andet forsker i undervisning i kontroversielle emner i samfundsfag.

Eleverne skal blandt andet lære, at det er en del af et demokratisk samfund, at vi ikke er enige.

"Elever kan trænes i at respektere og diskutere andres holdninger. Samtidig skal eleverne også udvikle deres egne synspunkter. Det sker både gennem rationelle analyser og gennem følelserne. De kan prøve at forstå, hvorfor de føler, som de gør omkring bestemte emner," siger Katarina Blennow.

Tænk langsommere

Følelserne er vigtige, for de er en drivkraft i forhold til elevernes engagement og dermed læring, siger Karin Flensner, der er lektor på Högskolen Väst i Trollhättan nord for Göteborg.



"På den ene side er det vigtigt at tage udgangspunkt i elevernes erfaringer. Det er et godt udgangspunkt for læring. Men for at deltage i en demokratisk samtale er man også nødt til at have viden og kundskaber, så emnerne ikke bare bliver koblet på identitet og følelser," siger hun og tilføjer, at det netop er en af gymnasiets store opgaver at gøre verden mere forståelig for eleverne. Det er dog svært i disse tider med alternative fakta og fake news.

"Skolen kan hjælpe eleverne med at sortere. Hvem siger hvad? Så kan de danne sig en holdning på et mere faktabaseret grundlag. Det er vigtigt, at debatter tager udgangspunkt i fakta. Et af de grundlæggende problemer i en polariseret debat – også i et klasseværelse – er, at vi taler forbi hinanden," siger hun.

Går undervisningen godt, kan den tilføre nuancer til elevernes holdninger.

"Alle mennesker har fordomme, og alle mennesker tænker i stereotyper, men undervisning kan hjælpe os til at tænke langsommere, at sortere en smule – analysere og problematisere i stedet for at reagere på vores fordomme lige med det samme," siger Karin Flensner.

Vil have rationelle analyser

Når svære emner bliver taget op, og samtalen i klasseværelset bliver følelsesladet, er reaktionen fra undervisere i samfundsfag ofte at forsøge at skære det følelsesmæssige fra og føre samtalen over på mere

"Eleverne bliver simpelthen klogere på det faglige ved at forstå klassekammeratens synspunkt. På den måde kan elever med kontroversielle holdninger være en kilde til faglig læring."

Katarina Blennow

klassisk faglige analyser, viser Katarina Blennows forskning.

"I samfundsfag er der generelt en idé om, at skal man være professionel, skal man også være rationel og analytisk. Der er en gammel opfattelse af, at følelser er det rationelles modsætning," siger lektoren og giver et eksempel fra sin forskning, hvor hun indsamlede empiri, da der var et terrorangreb på det franske satiremagasinet Charlie Hebdo. Hun observerede en klasse, der var blandet i forhold til etnicitet og religion, og derfor fik emnet følelserne i kog, da det blev diskuteret.

"Der var en stærk reaktion i gruppen. En elev kunne godt forstå, at man blev provokeret af magasinets tegninger, mens andre havde det modsatte synspunkt. Der var mange følelser på spil, og eleverne ville gerne diskutere. Lærers reaktion var,

at de skulle lægge følelserne væk og tale rationelt om sagen. Det betød, at læreren tabte eleverne i en situation, hvor de ellers var engagerede. De stoppede med at være engagerede i samtalen," fortæller hun.

I en anden situation handlede undervisningen om internationale relationer – blandt andet om kurderne situation. Det affødte stærke reaktioner hos eleverne. Nogle af dem var negative. Også her var der en mulighed for at gå dybere ned i det, men det skete ikke.

"Der var en kraftig verbal reaktion i klassen, da kurderne blev nævnt. Læreren valgte at tysse på eleverne og fortsætte lektionen, som om ingenting var sket. Da jeg viste eleverne et videoklip af situationen og spurgte, 'hvad sker der her?', svarede de vidt forskelligt. Nogle mente, at det var kurdere i klassen, som reagerede med stolthed, andre mente, at det var elever, som gjorde grin med kurderne, mens andre igen ikke havde nogen anelse om, hvorfor der blev reageret, da kurderne blev nævnt. Der går læring tabt i den situation, fordi eleverne bliver forvirrede over, hvad der skete, og bliver overladt til selv at drage deres konklusioner," siger Katarina Blennow.

Når lærerne undlader at gå ind i diskussionerne, handler det blandt andet om, at de er bange for at skade elever.

"De ved, at de sidder i et polariseret klasseværelse, og derfor er de bange for, at elever kan blive uvenner, og at forholdet mellem dem kan blive skadet. Det er jo rigtig godt, at man bekymrer sig om eleverne, men det er nok også en overdrevet bekymring, for hvis man går ind i det og taler om,



hvorfor elever synes, som de gør, så bliver de klogere på hinanden,” siger hun og understreger, at det kræver, at man giver diskussionerne tid, ligesom det også tager tid at planlægge og tage højde for klassens sammensætning, når kontroversielle spørgsmål er på plakaten.

Elever lærer baggrunden for følelserne

En ting er at sige, at lærerne skal gribe muligheden for at gå ind i emner, hvor der er følelser på spil. Noget andet er, hvordan de kan gøre det. Den korte version er, at der ikke findes nogen model eller universalløsning, da emnerne, situationerne, eleverne og andre faktorer aldrig er de samme. Derfor skal læreren forsøge at tilpasse samtalen til situationen, forklarer de to forskere, der dog har flere bud på, hvordan samtalerne kan gribes an.

En tilgang er at undersøge følelserne i klasserummet og spørge, hvor de kommer fra, foreslår Katarina Blennow.

Det kan læreren gøre på flere måder, for eksempel ved at sige: ”Jeg kunne mærke, at diskussionen blev ophedet her. Hvorfor var dette spørgsmål følsomt?”

”Så kan eleverne reflektere over, hvorfor emnet blev følsomt i netop deres klasse, men også koble det, der skete i klasseværelset, til det øvrige samfund. Det behøver ikke foregå verbalt. Man kan for eksempel skabe et brud i undervisningen, hvor eleverne individuelt skriver korte tekster om det. Læreren kan så samle teksterne ind anonymt og fortælle om, hvad der står, eller man kan diskutere emnerne i mindre grupper. Det afhænger som altid af konteksten,” siger Katarina Blennow.

På den måde kan både de elever, som har stærke følelser på spil, og klassekammeraterne bedre forstå følelserne. Samtidig lærer de mere rent fagligt, forklarer Katarina Blennow.

”Når emnet for eksempel er internationale relationer, giver det også god mening i forhold til det faglige indhold at forstå, hvorfor en elev af tyrkisk afstamning har stærke følelser på spil i forhold til det kurdiske spørgsmål. Eleverne bliver simpelthen klogere på det faglige ved at forstå klassekammeratens synspunkt. På den måde kan

elever med kontroversielle holdninger være en kilde til faglig læring,” siger hun.

Gør positionerne synlige

Eleverne skal dog ikke kun forstå klassekammeraternes synspunkter. Det er generelt vig-

Hvad er kontroversielle emner?

Kontroversielle emner er blandt andet defineret ved, at de kan vække stærke følelser i samfundet og i klasseværelset.

”Det betyder i min optik, at det både kan være noget, læreren kan forberede sig på, men også noget, der kan opstå mere spontant i klasseværelset. Om et emne er kontroversielt, er meget afhængigt af konteksten. Det kommer an på, hvem eleverne i klasseværelset er,” siger Katarina Blennow.

Generelt opererer forskere med flere forskellige definitioner, forklarer Karin Flensner.

”Men en fællesnævner er, at det er spørgsmål, hvor det er svært at drage en skarp grænse mellem fakta og meninger. Når man taler om undervisning, er det emner, som vækker stærke følelser – ellers er det jo ikke noget problem,” siger Karin Flensner og giver et eksempel på den svære grænse mellem fakta og holdninger.

”Man kan tage atomkraft, hvor selv forskere, som har adgang til den samme forskning og forstår den, kommer frem til fuldstændig forskellige konklusioner. Den ene mener, at det kan være en del af løsningen på klimakrisen, mens den anden kan mene, at det kan være en fare for hele planeten. For en person som mig, der ikke er ekspert, kan det være rigtig svært at bedømme, hvad der giver mest mening,” siger hun.

tigt, at lærere synliggør forskellige positioner i forhold til et emne, forklarer Karin Flensner.

”Læreren kan for eksempel forklare, hvad vi ved om et spørgsmål. Hvad er fakta, og hvad er vurderinger og holdninger. De kan vise, hvordan konfliktlinjerne ser ud, så ele-

verne kan få redskaber til at orientere sig og sortere i den flod af holdninger og fakta, der skyller ind over dem hver dag,” siger hun.

Samtidig er det en god idé at sørge for, at eleverne oplever problemstillinger fra forskellige perspektiver. Er emnet konflikten mellem palæstinensere og Israel, kan man først zoome ind på, hvordan livet opleves af en person på Vestbredden. Når man har gjort det, kan man så kigge på, hvordan det er at være en af bosættterne, og udforske, hvordan de lever og tænker. På den måde kan man opnå både sympati og empati. Det kan ske ved at se film, læse skønlitteratur og høre deres historier. Det kan give nuancer på virkeligheden, som jo er meget kompleks,” siger Karin Flensner og giver et eksempel på, at det lykkedes at skabe et mere nuanceret verdensbillede hos en elev med oprindelse i Libanon. I klassen havde de lavet et rollespil om konflikten mellem palæstinensere og israelere.

”Bagefter sagde hun: ’Jeg er jo fra Libanon, og vi kan jo ikke lide Israel. Sådan er det. Men nu har jeg forstået, at det ikke er så simpelt. De er også mennesker, og vi er nødt til at mødes, for der er ikke rigtig noget alternativ.’ Det er et eksempel på undervisning, hvor man skifter perspektiv og oplever tingene fra andres synspunkter. Det skal tage udgangspunkt i kundskaber, men det kobler også ind i det følelsesmæssige. Det er ikke et quick fix, men det er et trin på vejen,” siger Karin Flensner.

Nogle samtaler skal stoppes

Det er langt fra altid, lærerne kan forudse diskussionerne. Alligevel kan de forberede sig ved at overveje, hvordan eleverne i hver enkelt klasse som udgangspunkt vil forholde sig til et kontroversielt eller politiseret emne.

”I Sverige er der klasser, hvor alle elever har migrationsbaggrund, og der er klasser, hvor nul procent har det. Så skal man have forskellig tilgang. Man skal tage udgangspunkt i, at eleverne i klassen kan have personlige erfaringer med det, man taler om. Det kan være alkoholisme i familien, selvmord eller abort. Det kan gymnasieelever jo også have erfaringer med. Samtalen skal føres, så eleverne med egne erfaringer kan være med,” siger Karin Flensner.

Samtidig er det afgørende, at man i klassen har opbygget gode samtalerregler. ➤

”Nogle gange kan det mest professionelle være at lægge låg på og sige, at vi ikke skal tage denne diskussion lige nu. Man skal ikke tage alt op hele tiden, men det er vigtigt, at vi tør tale om det svære, og om at der er forskellige meninger.”

Karin Flensner

”Læreren skal være meget aktiv og styre samtalen, så eleverne får gode muligheder for at lytte til hinanden. Man må også være klar til at stoppe elever, hvis de går for vidt. Kommer der for eksempel racistiske udtalelser, kan læreren bryde ind og fortælle, hvad der er okay at sige, og hvad der ikke er okay. Bagefter kan man så diskutere, hvad baggrunden er, for at en elev har de holdninger. Man skal være klar til at håndtere følelserne, for selv om en lærer ignorerer eller tager afstand fra følelserne, er de der stadig,” siger Katarina Blennow.

Karin Flensner er enig i, at læreren kan blive nødt til at stoppe samtaler.

”Alle elever har meningsfrihed og ytringsfrihed, men man skal ikke sige hvad som helst i et klasseværelse. Man skal ikke krænke klassekammeraterne. Det er en professionel balancegang, som lærerne går hele tiden. Nogle gange kan det mest professionelle være at lægge låg på og sige, at vi ikke skal tage denne diskussion lige nu. Man skal ikke tage alt op hele tiden, men det er vigtigt, at vi tør tale om det svære, og om at der er forskellige meninger,” siger hun.

Ved læreren på forhånd, at et kontroversielt og kompliceret emne – som krigen i Syrien – skal behandles, er det en fordel at være godt inde i substansen.

”En lærer med stor viden har lettere ved at sortere i det og sige: ‘Hvad er IS for en organisation, hvilke rødder har den, hvilke mål, hvilke andre grupper findes der?’ Det skal være afsæt for noget af det vigtigste, nemlig at samtalen bliver baseret på fakta,” siger Karin Flensner.

Pas på med provokationer

Netop fakta er afgørende, hvis undervisningen skal føre til læring.

”Man skal ikke bare sige: ‘I dag skal vi tale om dødsstraf. Hvad mener I om det?’ Så bliver samtalen kun baseret på følelser og holdninger. I stedet kan man tale om, hvilke former for dødsstraf der findes, hvorfor man har dødsstraf, og hvilke problemer der er forbundet med det. Derefter kan man have en debat og komme med forskellige argumenter,” siger Karin Flensner.

Nogle lærere sværger til at sætte tingene på spidsen og provokere lidt for at sætte samtaler i gang. Det skal man dog være varsom med – ikke mindst, fordi der kan sidde elever i klassen, som bliver ramt følelsesmæssigt, men aldrig fortæller det til læreren.

Karin Flensner giver et eksempel, hvor en lærer spurgte klassen, hvad de kom til at tænke på, når han sagde ordet ”terrorisme.”

”De begyndte med 11. september, Al Qaeda, IS og den slags. Så sagde han. ‘Sig det nu bare. Jeg ved, at I alle tænker på islam.’ Der var flere muslimske elever i klassen, og jeg interviewede tre af dem bagefter. De var kede af det og sagde: ‘Jeg er 16 år og går i gymnasiet. Tænker du på terror, når du ser mig?’ De føler sig ikke hørt, men de sagde det ikke i klasserummet. Det var svært for dem at sige: ‘Nu forenkler du det’ eller ‘det er en fordom, du kommer med’.”

Da jeg talte med læreren bagefter, sagde han, at provokation er en del af hans strategi. Det kan også gå godt, men så skal man være virkelig fintfølelse, og det var han ikke.

Man kan sagtens tale om, at det er sådan, debatten om terror ofte er, men man kan gøre det på en anden måde.”

Karin Flensner peger på at, at klasserummet skal være et ”safe space”, men ikke på alle måder.

”Elever skal ikke blive krænkede, og de skal føle sig sikre på, at de kan bevare deres værdighed. Men klasserummet skal ikke være et intellektuelt safe space. Elevernes forestillinger skal udfordres. Hvis lærerne ikke går ind i emnerne, bliver eleverne i de polariserede klasserum ikke udfordret. Det skal ikke være sådan, at vi ikke tager svære spørgsmål op og ikke viser forskellige perspektiver, men det er rigtig vigtigt, hvordan man gør det,” siger hun. ●

Karin Flensner er lektor på Högskolen Väst i Trollhättan. Hun forsker og underviser blandt andet i didaktik i faget religion. Hun har blandt andet været en del af forskningsprojektet ”Globale konflikter med lokale konsekvenser – at lære af og om konflikterne i Mellemøsten”, hvor hun har fulgt undervisning i kontroversielle emner.

Katarina Blennow er lektor på Lund Universitet og forsker blandt andet i undervisning i kontroversielle emner i samfundsfag.

I 2019 færdiggjorde hun sin ph.d.-afhandling, ”The Emotional Community of Social Science,” hvor hun blandt andet fulgte fire gymnasieklasser, der havde mellem 40 og 70 procent elever med udenlandsk baggrund. Hun interviewede lærere, observerede og filmede undervisning og interviewede bagefter både lærere og elever om, hvorfor de havde gjort, som de gjorde, og hvordan de oplevede det.

Læs mere på Gymnasieforskning.dk

- Dealing with and teaching controversial issues – Teachers’ pedagogical approaches to controversial issues in Religious Education and Social Studies: Karin K. Flensner.
- The Emotional Community of Social Science Teaching: Katarina Blennow.
- Samfundsfag handler også om følelser: Interview med Katarina Blennow.
- Kan man undervise i kontroversielle emner?: Interview med Tilman Grammes.

Find den viden og forskning, du skal bruge

🔍 SØG

Aktuel og inspirerende forskning i din inbox – tilmeld dig vores nyhedsbrev GymForsk på gymnasieforskning.dk

På www.gymnasieforskning.dk samler og formidler vi dansk gymnasieforskning.

Alt materiale er direkte og gratis tilgængeligt. Databasen bliver løbende opdateret med ny forskning.

På facebook-siden facebook.com/gymnasieforskning kan du holde dig opdateret om den nyeste forskning i databasen.

*”Det dannelses-
mæssige er at finde
sig selv i, hvad der
går an imellem for
meget og for lidt –
altså for eksempel at
skeje for lidt eller for
meget ud til festen.
Det er det store
spørgsmål både i
filosofien og i forhold
til festen.”*